

LES CELLERES MEDIJEVALS

Gairebé ningú sap que als segles XIII i XIV, a l'entorn de la capella de Santa Maria de Montnegre, a Quart, hi va haver una cellera. No ho sap ni el masover de can Jaques, que hi té l'hort, ni el propietari dels terrenys, el bisbat de Girona. De fet, qui sap avui què és una cellera? Ni el *Diccionari català-valencià-balear*, que diu que una cellera era una dona que arreglava les celles i el pèl de les senyores, ni cap altre diccionari expliquen què era una cellera a l'edat mitjana.

ELVIS MALLORQUÍ > TEXT

>> *Capella de Santa Maria de Montnegre.*

Els pergamins dels segles XIII i XIV, però, s'entossudeixen a dir que els habitants de les 14 cases i de la ferreria situades a l'entorn de la capella de Montnegre vivien a la cellera de Santa Maria. Això era abans que la Pesta Negra, l'any 1348, aniquilés la majoria d'aquestes famílies i les cases quedessin convertides en un munt de runes.

A la Celleria de Ter, en canvi, tot hom s'imagina que el nom del poble té a veure amb la primera agrupació de cases establerta al voltant de l'església de Santa Maria, la seu d'una extensa parròquia que abraçava els termes actuals de la Celleria i d'Anglès. En realitat, els noms de la Celleria de Ter, del barri de la Celleria de Mieres i del veïnat de la Celleria d'Amont a Serinyà són els tres únics topònims majors de les comarques de Girona que deriven del mot llatí *cellaria*, és a dir, 'conjunt de cellers instal·lats al damunt de l'espai sagrat que envoltava un temple eclesiàstic'. Justament, les actes de consagració d'esglésies, sobretot les posteriors a l'any 1060, especifiquen que també es consagrava el cementiri i la sagrera, l'espai inclòs en un cercle de 30 passes eclesiàstiques al voltant del temple i protegit per la justícia episcopal, tal com decretaven les assemblees de pau i treva. Els habitants de Corts, l'any 1103, van posar sota la protecció de l'església de Girona els sagrers que ha-

EDUARD PUNSET

vien construït al cementiri de la nova església de Sant Julià. Les interpretacions que n'han fet els historiadors, però, no sempre han estat coincidents. En un principi, es pensava que les sagreres eren un refugi per als pagesos i per als fruits de les collites, enfront de les violències feudals. Més recentment s'ha constatat, d'una banda, que els senyors van ser dels primers a residir a l'espai de la sagrera, i de l'altra, que a les sagreres s'hi aplegaven sobretot sitges per conservar els cereals i cellers especialitzats en l'emmagatzematge de vi, fins al punt que als bisbats d'Elna i Girona la paraula *cellera* ha acabat designant aquests nuclis eclesials.

Al llarg dels segles XII i XIII les sagreres, o celleres, van convertir-se en la forma de poblament concentrat més corrent en diversos territoris catalans. Per a les terres gironines no se n'ha elaborat encara cap inventari exhaustiu, però s'ha estimat que les celleres es troben en l'origen de tres quartes parts dels 72 nuclis de població de la Garrotxa. Les celleres no havien perdut la funció de concentrar els productes de les collites: les de les planes cerealícoles, com Riudellots de la Selva i Viladasens, albergaven grangers d'importantes institucions eclesiàstiques que poden haver sobreviscut fins ara, com a Salitja, on es troba un

edifici anomenat *els Delmes*, amb una petita obertura per facilitar l'entrada del gra. Mentrestant, les celleres de sectors més muntanyencs –com Sant Julià del Llor, Constantins, Calders o Llambilles– reunien uns quants cellers on es premsava i s'emmagatzemava el vi. Paral·lelament, la majoria de les celleres ja s'havien convertit en nuclis de població permanent, en els quals els cellers eren transformats en habitatges per als fills segons dels masos propers. Algunes no havien prosperat gaire des de l'estadi inicial de les sagreres del segle XI: les de Campllong i Sant Andreu Salou, per exemple, tenien menys de 5 cases l'any 1314. Moltes celleres aplegaven més de 10 cases, alguna ferreria i els habitatges dels clergues locals: és el cas de les celleres de Riudellots de la Selva, Vilobí, el Sallent i Santa Maria de Montnegre a l'inici del segle XIV. L'evolució posterior d'aquest grup de celleres divergeix molt en cada cas: mentre que les dels sectors muntanyencs van desaparèixer o van romandre iguals, les de les planes van atreure nous habitatges, que es van anar arrenjerant al llarg dels camins que sortien cap als nuclis veïns. Finalment, unes poques celleres van créixer notablement abans de la crisi de la fi de l'edat mitjana: la de Vidreres, per exemple, era prou important com per albergar la notaria del terme del castell de Sant Iscle; la cellera de Cassà de la Selva reunia,

com a mínim, 27 famílies l'any 1328; i al costat de la de Sant Feliu de Pallerols es va desenvolupar una vila nova als segles XIII i XIV.

Els carrers de les celleres

Què en queda avui, de les celleres medievals? Fixant-nos en la toponímia menor, trobem carrers *de la Cellera* a Vidreres, Riudellots de la Selva, Flaçà i Maià de Montcal, on també hi ha una plaça i un carreró anomenats igual. A Vidreres hi havia hagut un altre carrer anomenat *de les Trenta Passes*, i a Cassà de la Selva encara hi ha el *carrer Roscada*, noms que revelen un urbanisme particular, el de la concentració de cases en un espai circular a l'entorn del temple. Per això, en aquests municipis es troben carrers semicirculars situats a l'interior de la cellera o bé al damunt dels fossats exteriors de la cellera, com és el cas del carrer de la Clau de Vilobí d'Onyar o el carrer de les Eres a Vidreres. En alguns casos fins i tot es conserva encara la forma circular del nucli de població al voltant d'una església romànica, com a Maçanet de Cabrenys o Darnius.

Que se'n conservin restes, tanmateix, no vol dir que estiguin salvaguardades i protegides. L'extrema fragilitat del patrimoni de les celleres gironines es fa evident quan es ressegueix el que s'ha anat perdent des dels segles medievals. Els temples romànics originals han estat substituïts gairebé a tot arreu

per edificis més grans aixecats en estil gòtic, renaixentista o barroc, que s'han menjat part dels carrers propers, com el dels Cantons Estrets de Sant Feliu de Pallerols. A més, moltes celleres van ser alterades amb la construcció al seu interior d'un castell senyorial –com a Cruïlles o Sant Sadurní–, o bé amb la fortificació de tot el conjunt –com a la Pera o Vilaür–. Més tard, a partir del segle XIX, molts cementiris parroquials van ser traslladats a l'exterior dels nuclis fortificats, i els darrers anys les transformacions urbanístiques han començat a afectar decisivament el cor dels pobles gironins: a Riudellots i Vilobí, per exemple, s'han enderrocat cases que formaven part de la cellera medieval. No és tant pel valor monumental dels edificis –a vegades fets amb senzills murs de tàpia– que convé protegir aquest patrimoni, sinó perquè ocupen el lloc dels primers habitatges que van formar el nucli originari de la majoria de pobles de les terres de Girona. Com deia Aymat Catafau, el millor coneixedor de les celleres rosselloneses, no es tracta d'impedir les evolucions i les millores al centre dels pobles, sinó d'explicar a tothom quin és el valor patrimonial del que havien estat les celleres, per tal de comprendre millor el passat i no limitar-lo tan sols a un o dos monuments isolats i desarrelats com l'església i les muralles.

Elvis Mallorquí és historiador.